

TASA-ARVON VAIKEA TIE

Pohjoismaisten yhteiskuntien peruslinjauksena on ihmisten tasa-arvo. Linjaus on ollut voitokas. 2000-luvulle siirtyessämme Pohjoismaat kukoistavat taloudellisesti ja kulttuurisesti, sosiaalinen pääoma on runsasta ja kansainvälinen vaikutusvalta on moninkertainen väestöön tai talouden painoarvoon verrattuna. Pienet maat ovat toimineet eräänlaisina ihmiskunnan laboratorioina, joissa on voitu testata erilaisia valtaapitävien sosiaalisia uskomuksia. Kuinka korkealle voi nostaa koko kansakunnan koulutustasoa? Voiko terveyspalvelujärjestelmä tarjota kaikille yhtäläisiä oikeuksia hoitoon? Miten naisten työssäkäynti vaikuttaa syntyvyyteen? Voiko vähemmistöillä olla samat edut kuin enemmistöillä? Onko sukupuolten välinen tasa-arvo mahdollinen?

Tasa-arvo on vaikea tavoite. Se ei ole tila, jonka tunnusluvut voidaan yksiselitteisesti mitata ja joka säilyy jatkuvasti sen jälkeen, kun se kerran on saavutettu. Se on toiminnallisesti ja älyllisesti jatkuva haaste, yhteiskunnallinen suhde, joka heijastaa koko ajan muuttuvaa maailmaa ja josta karttuva ymmärryksemme avaa aina uusia aspekteja.

Sukupuolten välinen tasa-arvo on pitkään ollut yhteiskunnallisella asialistalla. Naisliikkeet ovat yli satavuotiaita. Äänioikeus saatiin naisille varhain. Ensimmäiset tasa-arvoon tähdänneet tavoitteet, jotka pelkistyivät yksinkertaisiin tavoitteisiin ”oma raha ja oma ruumis”, näyttivät tulleen ratkaistuiksi, kun naisille saatiin oikeus omaisuuden hallintaan, koulutukseen, ammattiin ja taloudelliseen itsenäisyyteen ja vapaus miehisestä holhouksesta. Naiset pääsivät palkkatyöhön, ja vähitellen palkkatyö ei enää samalla merkinnyt naimattomuuden ja lapsettomuuden valintaa, vaan työäidellä oli myös lapsia. Naisliike eteni naissukupolvelta toiselle, välillä ryhtyi vertailemaan naista ja miestä, välillä löysi naiserityisyyden vahvuudet. Naistutkimus nousi alun epäluulojen ja väheksynnän jälkeen akateemisesti kelvolliseksi tieteenalaksi.

Mitä tämä on merkinnyt ihmisten elämässä? Tasa-arvopolitiikka on alkuun kulkenut yhteiskunnallisten liikkeiden kärjessä ja tarvinnut aktiivisen poliittisen tuen edetäkseen. Myöhemmin valtavirtaistuminen on tehnyt sen niin luonnolliseksi osaksi päätöksentekoa ja arkielämää, ettei sitä oikeastaan ole erikseen otettu huomioon. Toimikoon tässä esimerkkinä isyysloma. Ilman hallituksen rohkeutta siitä ei olisi tullut totta. Kansalaismielipide ei olisi sitä synnyttänyt. Alkuun jokainen itseään kunnioittava pakinoitsija näki velvoituksenaan murjaista jotakin tästä mielettömästä ideasta. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin jopa suomalaisen yhteiskunnan kovassa tuotantoytimessä, vientiyrityksissä, isyysloma on itsestään selvä jakso nuoren perheen elämässä. On syntynyt uusi ilmiö ihmiskunnan historiassa, kulttuurinen mahdollisuus miehen hoivan tarpeen toteutumiselle suhteessa omaan pieneen lapseen. On syntynyt uudenlainen isyys.

Tasa-arvopolitiikan voittoisa kehitys näkyy myös ihmisten perheellistymisessä ja suunnitelmassa lasten hankkimiseksi. Suhteellisen vapaa abortti ei johtanutkaan holtittomuuksiin, vaan aborttien hallittuun vähenemiseen ilman monien kehittyneiden teollisuusmaiden päivänpolttavaa ongelmaa, teiniraskauksia. Samalla syntyvyys vakiintui tasolle, joka on EU:n korkeimpia, kontrastina tilastoidun maailman alimmille luvuille Japanissa, Espanjassa ja Italiassa. Yhä pienemmät ikäluokat ovat nyt synnyttämässä, mutta lapsia on perhettä kohti enemmän kuin aikaisemmin. Naisten koulutustaso ei enää tee minkäänlaisia eroja lasten määrään. Alueelliset erot ovat hävinneet.

Kaikki ei kuitenkaan ole hyvää ja kaunista. Samapalkkaisuutta ei nähtävästi voida nykyrakenteilla saavuttaa, koska meillä on kahdet työmarkkinat ja naisille maksetaan

naisten kokopäivätoistä keskimäärin vain 76 prosenttia miesten töiden palkoista. Lama ravisteli hyvinvointivaltion rakenteita, toi massiivisen työttömyyden esimerkiksi hoitoaloille, joilla naisten etenemisstrategiat olivat olleet hankkia lisää koulutusta. Pätevyys ja koulutus eivät enää riittäneetkään työpaikan saantiin. Pätkätyöt ja epävarma tulevaisuus ovat erityisesti akateemisen koulutuksen saaneiden naisten edessä kaikilla aloilla. Miten oli sen oman rahan laita?

Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen ei vielääkään ole helppoa, vaikka perheillä on subjektiivinen oikeus saada lapsensa hyvään kunnalliseen päivähoitoon. Pienten lasten vanhemmat tekevät pidempää päivää ja enemmän ylitöitä kuin varttuneemat perheet. Työelämä toimii ikään kuin lapsia ei maailmassa olisikaan. Väestön ikääntyessä työelämään tulee väkisin uusia yksityisyyden elementtejä, kun keski-ikäiset työntekijät joutuvat ottamaan vastuuta ikääntyvistä vanhemmistaan. Tässä suhteessa tasa-arvo vallitsee: miehet ja naiset ovat yhtä lailla vanhempiensa apuna.

Perheentymisen kuviot ovat monimutkaistuneet. Avoliitto on jo kauan ollut tavanomainen yhdessä elämisen muoto kaikenikäisille ja uusperheitä syntyy. Häämessuille löytyvä kävijöitä ja suuret häät ovat muotia, mutta seremonian ajankohdan merkitys ja velvoittavuus ovat kauan sitten haihtuneet. Mitä nuorempi ikäkohortti on solmimassa liittoa, sitä todennäköisemmin ero on edessä. Luonnonlaista ei silti ole kyse. Tasa-arvo-liike voisi pysähtyä miettimään, mitä tämä viestittää.

Vaatiiko tasa-arvo naista tarttumaan aseeseen vai miestä riisumaan aseensa? 1990-luku onnistui militarisoimaan Suomen naiset ja paradoksaalisesti naispuolustusministerien aikana. Runsas tutkimusaineisto ja kokemukset siitä, mitä tapahtuu, kun naiset tulevat osaksi sotakoneistoa, eivät puhutelleet päättäjiä eivätkä kansalaisia. Nyt rauhanliike oli hampaaton. Tie armeijaan on siis auki naisille ja tie etenemään sotilaallisten ansioiden kautta. EU:n tuomioistuin sinetöi päätöksen ilmoittaessaan, että on tasa-arvon vastais-ta, ellei naisia panna myös käyttämään aseita.

Merkkillisin kulttuurinen ja sosiaalinen ilmiö on ollut kaupallisen seksin ilmiömäisen nopea juurtuminen suomalaisen ilmapiiriin. 1980-luvun puolivälissä oli saatu vanha irtolaislaki kumottua jäänteinä 1930-luvulta eikä prostituutiota käytännössä ollut kaduilla eikä turuilla. Laman tullen parin vuoden sisällä ilmaantuivat seksibaarit, yläosattomat tarjoilijat, lehtien kontakti-ilmoitukset, puhelinpalvelut ja kaduille Viron ja Venäjän välillä riepotelevat ihmiskaupan uhrit tarjoamaan avoimesti palveluksiaan. Suomalainen ilmapiiri nielaisi kaiken edistyksen nimissä, aikuisviihteenä. Naisliike oli puolustuskyvytön eikä saanut kannanottojaan poliittisesti läpi; oliko niin, että taistelu omasta ruumiista oli jäänyt puolitiehen?

Mitä 2000-luku on ennakoimassa? Kaiken tasa-arvon suhteen lähdetään taas uusista asetelmista. Mutkallinen tie näyttää kulkevan väliin eteenpäin, väliin taka-askelin. Sukupuolten välinen todellinen tasa-arvo on pitkä projekti, joka ehkä vaatii sen seitsemän sukupolvea, joiden aikanaan on uskottu kuluvan oikean herrasmiehen kasvattamiseen.

On helppo kuvitella lähikehitystä. Eriarvoisuus kasvaa. Tietotyö synnyttää laajenevan naisproletariaatin istumaan päätteen ääressä hiirikyynärpäineen. Miehin luovuus taas näkyy informaatioyhteiskunnan parhaiten palkatuissa tehtävissä, jotka ovat niin aikaa syöviä, ettei yksityiselämää eikä aikaa perheelle enää ole. Ja niin edelleen. Mutta tärkeämpää ehkä olisi ennakoida, mitä tapahtuu kielteisiltä näyttävien trendien rinnalla ja takana. Entä jos globaali sosiaalipoliitikka lähtee liikkeelle, ja yritysten sosiaalinen vastuu kasvaa. Entä jos kansanjoukot eivät enää hyväksy mitä tahansa ja nousevat kuten Seattlessa. Voihan yksityisyyden piirissä syntyä jotain uutta, kuten aito miesliike. Kasvaako kulttuurisesti nyt mahdollinen pienen vauvan isyys kymmenvuotiaan ja murrosikäisen isyydeksi? Pääsevätkö miehet käsiksi omaan mieserityydyteensä luovalla tavalla?

VAPPU TAIPALE